

PAMÁTKY

ARCHAEOLOGICKÉ A MÍSTOPISNÉ.

ORGAN ARCHAEOLOGICKÉHO SBORU MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO A HISTORICKÉHO SPOLKU V PRAZE.

Redaktor:

JOSEF SMOLÍK.

Díl XI. Ročníku 1878. polovice a ročník 1879. 1880. 1881.

K dílu tomu přispěli pp.:

Karel Adámek, Karel Baroch, Antonín Bělohoubek, Kliment Cermák, V. J. Černý, Václav Diviš, Jaroslav V. Dolenský, Dr. Jan Gebauer, Jan Havelka, Karel Chytil, Břetislav Jelínek, Dr. Hermenegild, Jireček, Josef Jireček, Dr. Josef Kalousek, Leopold Katz, Edvard Klášterský, Václav Kofošek, Moric Lüßner, A. Mertz, P. Josef Mottl, Jan Orth, A. Patera, Adolf Pecenka, Jan Peisker, Antonín Rybička, Jindřich Rychlý, Čeněk Ryzner, J. J. Řehák, August Sedláček, Josef Smolík, František Stulík, V. Schmidt, L. Šnajdr, Bedřich kníže Schwarzenberk, Ferdinand Tadra, Václav Vaněk, Petr Mil. Veselský, Dr. Jan N. Woldřich.

V PRAZE.

Nákladem Archaeologického Sboru Musea království Českého.

1881.

Vrch Hradec, Lochovice, Neumětely a Skřípel.

Popisuje *Břet. Jelínek*.

Hradiště na Hradci.

(Přodorys na Tab. VI. obr. 1.)

Půl třetí hodiny od Plešivce a volných pět čtvrtí hodin z Hostomic na východ vypíná se z vysokých Brd vrch Hradec, nebo-li, jak se mu též třeba zřídka říká, Hradsko. Po silnici k Dobříši přijde se k sloupku Panny Marie, kde končí úvoz, jenž nás hustou pařezinou dovede nahoru až k probořeným *kamenným* valům někdejšího hradiště. Přestoupíme-li tyto a kráčíme-li vždy podle nich, až zase hradiště mineme, nalezneme se na malé planince, která týmě Hradce s ostatním vrchem spojuje, a sice přímo u někdejších vrat hradiště samého.

Vstupu do tohoto hradiště bránil někdy mocný val s hlubokým příkopem, dnes jest obě valně obořeno, rozvaleno a zaspáno, než vždy ještě ve stopách znamenitě znatelné. Vraty oněmi vchází se do malého předhradí, které opevněno jest na sever přepevným nárožím z navalených kamenův, jakož i valy, z něho na východ a na západ vybíhajícími, které jednak nad sraznou strání východní se končí, jednak zase na západ do valův hradiště velikého zapadají, oň se opírajíce. Předhradí tomu říká lid dosud zahrada (místo záhrada), právě jako podobně opevněnému místu na Žďáru u Rokycan. Kromě tohoto jména nezachovalo se na celém hradišti jiného leč „u studně“, o čemž později, a „na skále“.

Skála tato tvoří korunu všeho hradiště, s jejíhož temene se přerozkošná vyhlídka do samých Brd, i přes ně na Třemšínské pohorí otvírá. Strmé skály, převysoké vrchy a divoký les obklopují nás v obrysech vlnitých kolkolem, bráníce dalšímu rozhledu na sever a na západ. Toliko směrem severozápadním zírati lze daleko za Veliz, kde mezi horami Mže se proudí, a přehlednouti před sebou dole úrodné údolí hostomicko-lochovické; kdežto nazpět v směru jihovýchodním volný jest pohled až za Knín, kde stříbropěnná Vltava se vine; zroyna před tebou uprostřed rybníků vystupuje Dobříš, jako z jezera mohutný koráb.

S tohoto temene spouští se skála do vnitř hradiště na tři metry hluboko, avšak vně na jih padá téměř kolmo do závratné propasti. Na západ, pořád vně hradiště, sbíhá srázem na 50 metrů vysokým dole od stráně, ve které zapadá. Od téže skály táhne se až přes záhradu týmě hory téměř ploského povrchu, směrem severovýchodním, a jsouc na východ sraznou ohrazenou strání, spouští se k ostatním světa končinám větším dílem po příkrém svahu.

Ohledejmež nyní hradiště samo.¹⁾

Počínajíce od stráně *af* při záhradě (předhradí) u bodu *a*, shledáváme val *ab*, který po předhradí jako nejpřístupnější útokům odolati měl. Týž jest 27 m. dlouhý, 5 m. široký (na úpatí) a 1·3 m. vysoký; podle rozmetaných kolem něho kamenů můžeme někdejší výšku jeho dobře na 1·5 m., ne-li více, páčiti.

Od úhlu *b* táhne se val, jenž vně hradiště ještě dosud jest 3·2 m. zvýší a 8 m. zšíří, ustavičně podél svahu rovným směrem k západu, a sice v délce 77 m. Blíže bodu *c* jest prokopán; dále pak se odchyluje v tupém úhlu na jih, opět rovnoběžně se svahem, v délce 125 m. při průměrné výšce 3·5 m. a šířce u paty až 11 m. U bodu *d*, kde opět jest prokopán, zahýbá se v oblouku na jih a dále na jihovýchod, až zapadne do skály svrchu uvedené u bodu *f*. Od bodu *d* až k této skále měří jeho délka 170 m., v záhybu za *d* jest vně 4—5 m. vysoký. K těmto rozměrům výšky *vnější* strany celého valu dlužno přidati, že po straně *vnitřní* dostupuje na ten čas jeho výška asi $\frac{1}{2}$ m.

Ohledneme-li se ještě po vnitřních rozměrech hradiště, shledáme, že příмка s vrchu skály *f* kolmo dolů na protější val *cd* spuštěná, obnáší 94 m. délky. Porovnáme-li pak tuto největší šíř hradiště s její spádem, nalezáme tolik: na prvních 25 m. délky připadá 1·7 m. spádu, na druhých 25 m. — 2 m. a dále až dolů na val na 44 m. — 4·7 m., celkem tedy spádu 8·4 m. na 94 m. délky. Podobně učiníme-li s cesty u *c* nahoru, obdržíme šíř 70 m. se spádem 6 m. — Celá délka hradiště od západu až k záhradě obnáší 216 m. Na základě těchto rozměrů zahrnuje hradiště kromě záhrady plochu tuto: V objemu připadá na vnější valy *bcde* 302 m., na skálu *ef* a stráně *af* 204 m., tudíž celkem 506 m. a tento objem uzavírá v sobě prostoru 169·52 aru (2·946 jitra).

Záhrada rovná se co do mocnosti valův úplně valům hradiště samého, tak že jest strana severozápadní s nároží *h* až k *b* valům *bc* v rozměrech rovna a drží 34 m. délky; rovněž tak strany *hg* 28 m., *ab* 27 m. a stráně *ag* 22 m. Tím zahrnuje toto předhradí plochu 7·47 aru (209 $\square^0$).

Sečteme-li tudíž objem veškerého hradiště, obdržíme délku 562 m., z nichž 355 m. (i s valem *ab*) na valy, a 225 m. na stráně vypadá; plocha, kterou objem tento uzavírá, obnáší 177 arů (3·06 jitra).²⁾

¹⁾ Srov. přodorys na tab. VI. obr. 1.

²⁾ U přirovnání s Plešivcem jest hradiště hradecké tudíž 35·6-krát menší onoho.

Sečteme-li krychlený obsah valů, jichž délka 355 m., průměrná výše 2·5 m. a šířka 8 m. drží, dostaneme 7100 kr. m.³)

Celé hradiště jest nyní hustou, namnoze neproniknutelnou pářezinou a lesem porostlé, půda jest kamenitá a místy hrbolovitá, jako na Plešivci.⁴⁾

Rozhledneme-li se ještě jednou po starožitné této ohradě, a srovnáme-li původní účel její s místem, kde zajisté pracně sdělána byla, seznáme snadno, že poloha půdy při kladení valů úplně ku prospěchu opevnění vyčerpána byla, neboť jest vskutku ještě až podnes po holých valech přístup velice obtížný. Strany hradiště na jih a na východ chrání nepřístupná skála a neztečitelná stráž, která pouhým válením kamení neb dřev dostatečně brání se dala. Z jihu až na sever po vší západní straně žene se mocný a pevný val, který rovněž zabráňuje nepříteli přístupu do hradiště; toliko severovýchodní strana, kde planina úzká na temeni vrchu vstup do něho by umožňovala, byl by útok jedině snad úspěšný, kdyby tu nebylo dvojnásobného valu se záhradou⁵⁾ a vedle něho ještě hlubokého příkopu, který dobře někdy as 4 m. do šířky měl, a tím ztěženi s této strany valně stěžoval. Mezi dvojnásobnými těmi valy nalézá se záhrada, skrze jejíž původní vrata ještě dnešní cesta vede, neboť není tu jiného probořeného ani otevřeného místa ve valech samých viděti. Vchod do záhrady byl, jak na půdorysu viděti lze, tak položen, že záhybem teprve skrz toto předhradí druhého vchodu do velikého hradiště stihnouti lze bylo.

Přirovnáme-li celé vyvedení hradiště hradeckého s plešiveckým, poznáme při onom větší důvtip a strategické vědění budovatelův jeho než při tomto. Valy na Hradci jsou pravidelně kladeny, rovny, pak v každém ohledu pevnější, bezpečnější a pro hájení jich pohodlnější, poněvadž hajitelům přístupnější, nepřátelům však, jich dobývající, nebezpečny.

Na jihozápadní straně lze dosud stopy někdejšího plaňkování dobře poznati, a sice po děrách kolmo do valů zapuštěných. Když z těchto pobořený kámen vyběreme, nalezneme je na 60 ctm. i více hluboky, zšíří mocného kmene (40—50 ctm.). Díry tyto nalézají se ve dvou řadách a jsou za sebou kladeny tak, že dvě v jedné řadě s jednou řady druhé tvoří vrcholy trojúhelníku. Vzdálenost dvou nejbližších děr, z nichž každá leží v jiné řadě, obnáší 3—5 m., avšak dvou v téže řadě se nalézajících až 7 m. Uprostřed obou řad zůstává ulice, do které rovněž mocné kmeny položeny býti mohly, tak že se o kůly, z děr těch vyčnívající, po obou stranách opíraly.⁶⁾

³⁾ Práce ta, počítaje na člověka 2 kr. m. denně, vyžadovala by na den 3550 dělníkův, na měsíc 118·3 k zbudování jich.

⁴⁾ Srovnej Pam. X. roč. IV. str. 691. Kámen zdejší jakož i skála sama jest příbramský slepenec, etage B.

⁵⁾ Neboť, že tu zahrady (hortus), nyníjším zahradám podobné, nebylo, netřeba snad vysvětlovati, ano slovo samo objasňuje nám někdejší účel její, jelikož se táž nalézá právě na nejpřístupnějším místě, kde potřebí bylo k lepšímu a dokonalejšímu opevnění hleděti, a k těmž účelům sem předhradí čili záhradu (munition, munimentum) položiti.

⁶⁾ Srov. tab. VI. obr. 2. Černá čára naznačuje položené kmeny mezi kůly, které černými tečkami naznačeny jsou. — Dvě takové díry vszachovalejší jsem prohrabal na podzim r. 1875 a nacházím vskutku dílem oharky z opálených dřev a dílem zetlelý prach

Co se dosud o studni na Hradci povídá, nezdá se srovnávaní s pravdou, spíše snad se zde někdy cisterna nalézala, jak také u *x* a *x'* na obrazci 1. naznačeno, ač-li to nejsou stopy někdejších sklepův, jaké jsme na Plešivci viděli. Jedno takové probořené místo větší ostatních nalézá se u *y* a srovnáme-li, co na Plešivci o sklepech povědíno, nemůžeme místo toto považovati za věc nahodilou, nýbrž spíše vidíme v ní lidskou práci vykonanou za určitým účelem.

Mimo hlavní vrata do záhrady vedoucí nenalézá se ve valech nijakých stop po jiných vchodech; ani ústní podání o podobných se nezmiňuje, přes to však můžeme se domnívati, že nějakých postranních vrátek někdy zde, rovněž jako na Plešivci, bývalo. Za takové by se mohly as pokládati vchody při nynějších cestách u *c* a *d* buď obě, aneb alespoň u *d*, která nyní zabíhá do nejpřístupnějších v údolí míst k obývání. Každým způsobem máme tuto mnohem dokonalejší ohradu před sebou nežli na Plešivci, z čehož by se snad dalo souditi, že hradiště na Hradci mladší jest onoho na Plešivci.⁷⁾

Tak, jak tuto popsáno, vypadalo hradiště na Hradci r. 1875; dnes ale s lítostí jest nám zaznamenati, že krásná tato a pamětihodná ohrada, která tisíciletým bouřím odolala, hrubě nevážností k památkám starožitným, u nás bohužel nevšední, zvolna za obět padá. Krásné ty valy rozbíjejí se totiž nyní na silniční štěrk!

L o c h o v i c e.

(Pádorys na Tab. VI. obr. 3.)

Hájek ve své kronice vypravuje k r. 1039: že kníže Břetislav, dobyt města Bdeku (v Poznani) vzdáním, obyvatele jeho do Čech zavedl, a jeden les, kterýž slove „Čžiřyn“ jim k mýtní vykával za majetek k obývání daroval. Zároveň poručil jim jakéhosi soudce, jemuž jméno bylo Lochovec, za správce. Tito noví osadníci jsou si tu na potoce domy a chalupy, i po některých pak letech kostel sv. Stanislava vystavěli, jako městečko k podobnosti Bdeku; a po život svůj Bdekové slovouce, místu jméno po správci svém „Lochovice“ dali. — Zdá se, že toto podání na skutečné události se zakládá, avšak co o budování a pojmenování nového města toho povědíno, čerpáno jest zajisté z pozdější místní pověsti, jejíž stopy až podnes v ústním podání zdejšího lidu nalézáme.

Nebylo by příčin zdržovati se tuto s rozebíráním a odůvodňováním možnosti, že někdy les Črninský, třeba i s Lochovicemi týmže Polákům za obydlí vykávan byl, neboť i Kosma k těmž roku o lese Črninském⁸⁾ se zmiňuje (toliko místo Bdeku uvádí Gedec, Gdęc, Giecz, v čemž se vždy Hájek po ústním podání mýliti mohl): kdyby se toliko povídáním takovým, podvrhováním názvův a zakládáním nové osady na pravěku neviklalo. Že kníže Břetislav těm Gdečanům les a zároveň

dřevěný, za kamennými skulinami zaplavený, místy ale docela ještě tříštiky.

⁷⁾ Ohrazení po způsobu zde popsaném nasvědčuje tomu ovšem, že původ svůj vzalo v době pradávne, avšak pouze s něho, bez náležů jiné práce lidské na místě samém, nelze na ten čas pověditi nic určitého o době, kdy vzniklo. Red.

⁸⁾ Cosmas chron. boh. p. 107. „silua Crinin.

snad i všecken újezd Črninský vykázal, o tom pochybovati netřeba.⁹⁾ Avšak že i titíž Gdečané v Lochovicích sídlili, podobá se pravdě, neboť Lochovice jednak při lese Črninském ležely, a jednak se tu i kostel ke cti a památce sv. Stanislava, tudíž patrona polského, nalézal, třeba později zde teprv zbudován byv.¹⁰⁾ To všechno ale jako událost pozdější a tudíž novější nijkého vlivu na pravěk nemá.

Uvážíme-li název „Lochovice“ samý o sobě, hledíce k původu jeho, zajisté sotva o pradávnosti jeho pochybovati budeme. Lochovice, název ten v množném čísle, poukazuje k někdejšímu kmeni, neboli lépe řečeno, k veliké rodině, která tuto dávno před rokem 1039 sídlila, a jejíž členové všickni ve spolek „Lohovici“ se nazývali. Název ten je tudíž prvotní (tak zvaný patronymický,¹¹⁾ jakýchž se po vlastech slovanských mnoho nalezá, a čím ovšem osada tato ryze slovanskou býti se jeví.¹²⁾ Že také všecka okolní krajina od pradávna Slovany obydlena jest, tomu nasvědčují i přehojná, veskrze slovanská nazvání podobného i jiného druhu v samém nejbližším i vzdálenějším okolí: jak při městech a vseh, tak také i při samotách, vodách, vrších, lesích i místech jinak holých a opuštěných.¹³⁾

Hradiště.

Na pravém břehu Lítavky, nad tak zvanou „Menší stranou“ města, vystupuje příkrá stráň, která dostihnuvši vrchole v dalekou planinu, z níž i mocný Plešivec vystupuje, se rozkládá, a již příroda sama tuto ve výběžku na straně východní roklí, 4—12 metrův hlubokou, roztrhla. Tato rokle, která svahem vždy příkřejším až k samé řece zapadá, a v které se někdy rybníčky (jak tomu stopy hrází nasvědčují, i s pramenem v ní se prýšticím) nalezaly, tvoří se stráněmi ostatními táhlý výběžek, který se tří stran srazné má boky a jediné s jihovýchodní roviny přístupným jest. Všecek tento výběžek nazývá se vůbec „na stráni“, o jehožto nejkrasnějším cípu (nyní pole čís. 2074.) se povídá, že prý na něm hrad kdysi stával, který Žižka, někdy před Lochovici polem leže, zboril.¹⁴⁾ Než po zdech a jiných

památkách nějakého hradu marně se oko ohlíží: nic než pouhé pole, se všech stran sraznými boky obklíčené, vidí tu před sebou, jediné na jihovýchodě prozrazuje mocný val s příkopem stopu někdejšího opevnění. To jest tak zvaný „Žižkův val“, a jediná práce, kterou ruka lidská tuto rovinu přetřhla.¹⁵⁾

Val ten *ab* ze země nasypáný jest nad obyčej mocný, měřít 175 m. zdělí a zvedá se vně hradiště na 2 m., z příkopu ale dotud více než na 3 m. do výšky, maje v průřezu (na úpatí) dobrých 20 m. šířky a na hřbetě alespoň 3 m. Není pochyby, že někdy z příkopu na 5 m. vysoko se zvedal, ale lidská ziskuchtivost nešetří ničeho; a tak ubývá ho se dne ke dni neustálým oráním pole, až konečně val i příkop pluh se zemí srovná.¹⁶⁾

V průřezu měří hradiště toto 180 m. největší délky (od bodu *c* až na val *ab*), a rovněž 180 m. nejdelší šířky *ab*, tak že drží plochu 219 arů (3·8 jitra).

Z tohoto hlavního hradiště přicházelo se druhdy přes jmenovaný val a při něm příkop 25 m. široký do ohrady vnější, avšak na ten čas po jakémsi zbytku této už ani památky není; pouze na katastrální mapě nalezá se ještě u pole čís. 2055., při výběžku do stráně, kus někdejšího příkopu, který nyní už srovnán a v pole proměněn jest. Toto vnější hradiště čili předhradí bylo 125 m. dlouhé, 190 m. široké a zahrnovalo plochu 180 arů, s příkopem pak 225 arů (3 jitra 651 □⁹). Obě hradiště dohromady, i s příkopem Žižkova valu 40·5 aru obsahujícím, mělo plochu 489 arů (8·49 jitra).¹⁷⁾

Val z příkopu vyházený obnáší, počítá-li se průměrně pouze 20 m. na šířku a 2 m. do výše: 1755 kr. m.¹⁸⁾

Hradiště samo, jakkoliv nyní na první pohled chudým býti se zdá, a na práci lidskou, podle půdorysu, jednoduché, bylo as druhdy přece sděláno za účelem obranným. Neboť stráň a rokle příkopem širokým, násy aneb valy hraditi, bylo by zajisté prázdňým přepychem bývalo, kdyby jednoduchá plaňka byla dostičila na ochranu místa toho. Podobá se pravdě, že to místo nebylo učiněno hradištěm proti cizímu, mocnému nepříteli, nýbrž spíše, že sloužilo za útočiště někdejšímu kmeni neb rodině Lochoviců při nahodilých domácích svárech se sousedy buď Rejkovici, buď Bezdědici a p. Takové sváry as netrvaly dlouho, a pro dobu krátkou nalezl zde útulku i lid i dobytek. Že z hradiště — alespoň pokud nyní souditi lze — výpady na dorážející činěny býti nemohly, zdá se vysvitati z toho, že se

strašný ten Husův mstitel polem ležel, měst a hradův vůkolních dobýváje. Místo to, pro tábor docela způsobilé, může míti historického podkladu, vztahující se k r. 1421, když Žižka na počátku února s Pražany od Dobříše k Hořovicům a Zebráku, a dále do Plzeňska táhl (srov. Palacký děje III. Č. 1. str. 399.), neboť tudy mu zajisté táhnouti přišlo cestou nejkratší přes Brdy k Lochovicům a dále. Že toto katolické tenkráté městečko valně ušetřeno nebylo, nelze pochybovati, a z té nehody snad také pozdější pověst, o zkáze hradu nějakého, původ svůj vzala.

⁹⁾ Srov. půdorys hradiště Tab. VI. obr. 3. a podobu kladení jeho s půdorysem hradiště na Libušíně ve Vocelově Pravěku str. 403 a dále v Arch. Pam. IV. 2. 34 hradiště přístoupimské.

¹⁰⁾ Ještě před 20ti lety byly val i příkop zcela zachovalé a ležely ladem, jsouce travou porostly; zprvu metáno do příkopu pouze kamení s pole, později pak svalena vrchní část valu samého do něho, a tak proměněno jest obě v pole.

¹¹⁾ Naproti plešiveckému tudíž 12·8krát menší.

¹²⁾ Počítajice 2 kr. m. denní práce na člověka, vyžadoval by asi 30 dělníkův na měsíc.

⁹⁾ Srov. též Emil Komárek: Die polnische Kolonie der Hedčane in Böhmen. Abhandlg. d. k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaft. VI. Folge 2. Bd.

¹⁰⁾ Kostel zdejší připomíná se jako farní již r. 1350, dále r. 1392 atd. K. r. 1409 přivádí se jako sv. Ondřeji již zasvěcený. Že však původně sv. Stanislavu zasvěcen býti mohl, dalo by se nejen ze zprávy Hájkovy, ale z největšího zvonu zdejšího, který se rovněž „sv. Stanislav“ nazývá, souditi. Poněvadž ale sv. Stanislav teprv r. 1079 zavražděn a r. 1248 za svatého prohlášen byl, nemohl kostel jemu zasvěcen býti dříve, nežli nanejvýš v tomto mezičasi.

¹¹⁾ Hermenegild Jireček ve svém: „Běh kolonisač české až do r. 1200“, v Archaeolog. Pam. II. 363.

¹²⁾ „Lochovice“ nalezají se mimo Čechy také na Moravě a v Polště.

¹³⁾ Sousední města: Hostomice, Hořovice, Cerhovice, Zdice; vsi: Želkovice, Hrejkovice, Všeradice, Bezdědice atd., veskrze názvy patronymické (toliko Netolice blíž Lochovic nazvány jsou po hraběnce Netolické, která je na místě někdejšího dvora založila a Němci osadila). Též jiná místa vůkolní ze starých dob pocházejí: Neumětely, Tmaň, Radoves, Osov, Chodůň, Stašov, Chlumec atd. Vody: řeka Lítava, potoky Chumava a Kuňatka. Jiná: Koncipudy (nyní les), Vyšeboha (vrchy), jako i místní nazvání pohřebiště někdy pohanského u samých Lochovic „Na hrobech“; „Na pohaništi“ atd.

¹⁴⁾ Asi čtvrt hodiny odtud nad silnicí k Libomyšli nalezá se místo, jemuž „na Žižkově kuchyni“ říkají, a tu prý to jest, kde

z roviny do hradiště nijakých stop po někdejších vchodu nenalezá, tak že, nebyl-li někde přes příkop tehda položen dřevěný most, nemohl se nikdo sem dostatí leč úzkou stezkou, v roklíce raženou na severovýchodním cípu, po které se dosud chodí.

Co se nálezův dotýče, nepřišlo mně z hradiště samého nic pod ruku; také se tu ničeho nenalezlo, než jak pamětníci vypravují, některé železné předměty, jako ostruhy, nože, hroty, klíče a j. v. — Ale jinak je na severozápadní straně při samém městečku. Podél dvora panského pod Koncipudy nalezá se veliké panské pole „na hrobech“ řečené. Název ten obmezil se, tuším, za nejmladších dob pouze na pole toto, ale původně as i okolním polím tak říkali, neboť v těch místech nalezeny byly památky starší, nyní v národním Museu v Praze chované, a vykopány i jiné předměty tu i tam okolo nynějšího hřbitova, který hned naproti tomu poli přes cestu položen jest.¹⁹⁾ I není o tom pochybnosti, že toto místo „na hrobech“ souvisí jak s osadou tak i se zdejšími hradištěm.

Tvrziště neumětelské.

Tři čtvrti hodiny z Lochovic na východ leží obec Neumětely, z části na planině a z části na stráni do údolí se sklánějící. Nad touto stráni vypíná se farní kostelík, před nímž pomník Šemíkův se nalezá.²⁰⁾

Těžko doptáš se tu po někdejší tvrzi neumětelské,²¹⁾ ale o sídle někdy rytíře Horymíra v těchto místech nikdo ti nepoví, spíše každý ukáže na severovýchod pod Housinu (Ousinu), a řekne, že tam na vrchu „Košíku“ druhý „hrad Neumětelský“ stával.

Z příjemného údolíčka potokem Chumavou oživeného a pěknými lukami pokrytého vyčnívají naproti sobě dva vrchy, jako nižší výběžky z pohoří housinského. Severní vrch nižší jest Neumětelec a jižní, jako

¹⁹⁾ Roku 1870 nalezena prostě na děkanské zahradě ráže s vlnovitými červenými proužky omalovaná. — Dále chová nár. Mus. v Praze odtud: smaltový korál a kamenný mlat.

²⁰⁾ Pomník ten na památku Šemíkovi, koni pověstného někdy vládky Horymíše (Horymíra) postavený, o němž se tak mnoho divného vypravuje, a který lid obecný u veliké uctivosti má, je z kamene v podobě kostky vytesán a opatřen nápisem: „Již za dávných časů se v Neuměteli vždy věřilo a věří, že zde Šemík, věrný kůň rytíře Horymíra, zahrabán leží“. Až sem, prý, doskočil Šemík z tvrze neumětelské (as 20 minut odtud vzdálené), avšak nohu zlámav, zde dokonat a zahrabán byl. — Před tím pomníkem položen jest balvan, pověstný to „Šemíkův kámen“, o němž se vypravuje mimo jiné, že, kdykoliv se jím hne, Neumětely ohněm stíženy budou. A skutečně, prý, už po dvakráte se tak stalo, vždy ve dvanácti hodinách po tom, když se osudným kamenem tím hnulo. Jinak vydává — pokračuje ústní podání — kámen ten za hrozícího obci nebezpečí všelijaká znamení klepáním, podivným rachotem atd.

²¹⁾ Toto tvrziště, které se v Reg. záp. k r. 1454 v Archivu Česk. II. 85 připomíná, a o němž v Pam. Arch. IX. str. 64 a 488 zmínka se činí, mohlo vždy pode vsí při rybnících na ostrově, kde se někdy „na valech (valouch us.)“ říkalo, nyní ale vše zcela v luka proměněno jest, se nalezati. Byloť, jak z dobře vidných stop souditi lze, kruhovitě, 44 m. v průřezu široké a vodou obehnané; zbytky z něho nalezeny byly toliko asi v metrové zdi základní; mimo to nalezeny tu také střepy, což oboje lid na důmínku jednak o sklepe a jednak o kuchyni dovedlo. Poněvadž úpravou a opevněním jediné době již pozdější přísluší, přestáváme zatím zde na tom. Jinak zaneprazdňovati by nás mohla pověst o zdejšímu kostelu se hřbitovem, totiž, že kostel, prý, na někdejší tvrzi a hřbitov ve příkopech její založený byly, o čemž se však více přesvědčiti nelze.

dvourůžec, jest Košík, jehožto týmě někdy „hrad“ neumětelský zdobil. Zde na úpatí dozvíš se teprv, kdo Horymír a kůň jeho Šemík byli; tu ti poví každý, jak slavný někdy „hrad“ ten býval a mnoho jiného více. Dostoupíš-li vrchu pouze 24 m. vysokého, uztříš před sebou kromě příkopu už jen malé zbytky někdejšího tvrziště „Neumětelského“, sídla Horymírova, které se dvou stran zcela probořeno jest a na místě jeho téměř už jen kotel (na severní straně) až 12 m. hluboký na tebe zeje, z něhož rachot kladiv kameníků na pomíječnost všeho upomíná. — A jest zajisté škoda toho památného tvrziště, o které se tak krásné pověsti, jako o svědectví dob dávnou minulých opíraly. Stihne ho už osud žalostný, a vyplní se na něm slova: že ani místa po něm nezůstane!

Obejdeme-li tvrziště to, uvidíme, že vrch, na němž se nalezá, někdy ve dva kužely vybíhal. Na severozápadním z nich stávala tvrz hlubokým příkopem obehnaná, druhý východní, o němž se vypravuje, že na něm někdy kaple stávala, byl nejspíše v tvrziště zahrnut. Západní strana vrchu tvoří sraznou stráň, východní ale, která se sousední Housinou na prostředku spojena byla, zvednuta jest náspem, který příkrým sklonem svým tvrziště neprístupným činil. S té strany byl zajisté také vjezd do něho.

Podobně, jako tvrziště na Ostrém (Pam. X. IV. 696.) jest opatřeno i toto neumětelské,²²⁾ toliko s tím rozdílem, že je příkop kolkolem obhání, aniž kde ústí; za to však val, který objímá tvrz i s příkopem, zapadá na východní straně přímo do planiny.

Tvrziště A obnáší se strany jihovýchodní k severozápadní 32 m. průřezné délky, a naopak na přič 25 m. šířky, i zahrnuje plochu 675 □m. Tato plocha vyčnívá z příkopu 6·5 m. vysoko.²³⁾

Val kolem obehnaný má v objemu 166 m., kterými okružuje příkop 13 m. široký. Celého příkopu plocha jest 1350 □m.; tudíž prostor, na kterém tvrz i její opevnění se rozkládalo, držel vůbec (675 □m. + 1350 □m.) 2025 □m. Týž měl v průřezu délku 58 m. a šířku 52 m.

Místo na temeni toho vrchu mimo tvrziště, avšak k tomuto náležející, totiž od valu tvrze až přes kužel na okraj východní jest 132 m. zdělí a má uprostřed 65 m. největší šířky; jeho obvod drží 390 m. a touto se uzavírá na samém temeni vrchu vůbec 69·73 aru. Celé toto týmě jsouc na všechny strany srazné, nebylo ani příkopy ani valy opatřeno, toliko vyzdvížená jeho půda naproti Housině má sklon 2·5 m. hluboký a na 6 m. široký.

Veškerá délka tudíž hřbetu vrchu, druhdy k tvrzi a ohradě vůbec užitá, obnáší 192 m. délky a obhání objemem 490 m. plochu 8998 □m. čili as 90 arů (1·564 jitra).²⁴⁾

Nazvali jsme toto staré tvrziště „neumětelské“, ačkoli se nalezá na vrchu, jemuž se vůbec „Košík“ říká, čili lépe „na Košíku“, a sice učinili jsme tak

²²⁾ Srovnej půdorys. Tab. VI. obr. 4.

²³⁾ Navštíviv toto tvrziště r. 1860 po prvé, mohl jsem je dobře obejít až na odvážný skok přes průlom na straně severovýchodní. Tenkrát byly val i příkop ještě cely a neporušeny.

²⁴⁾ Naproti Ostrému jest tudíž 2·4krát větší, a naproti hradišti plešiveckému 70krát menší.

z důvodů těchto: Sousední a Košíku nižší vrch zde nazývá se Neumětelec, tedy as tolik co „Malý Neumětěl“. O vrchu „Neuměteli“ (Velkém) v celé krajině zřejmě nikdo neví, a vůbec ho zde nikde není. Avšak přes to ústním podáním zachovalé pověsti o hradu Horymírově klade okolní lid všecken sem do tohoto tvrziště, tak že se pravdě podobá, jakoby jméno vrchu „na Košíku“ nebylo původní, nýbrž pozdější, a vrch ten že se druhdy jmenoval „Neumětěl“, což by se i s polohou srovnávalo.²⁵⁾ Avšak dejme i tomu, že vrch tento, na němž ono tvrziště neumětelské se nalezá, už původně nazýván byl „na Košíku“, tož by to nevadilo názvu někdejší tvrže samé nijak, neboť přihází se zhusta, že na vrších jednak již pojmenovaných hrady i města zcela jiného nazvání povstala a povstávají.²⁶⁾ Že tvrž tato od nynější obce Neumětěl (kteráž by, dle uvedení, druhdy od oné tvrže a nikoli naopak nazvána byla) na dvacet minut vzdálena jest (za kteroužto příčinou od starších badatelův nepovšimnuta zůstala, ani sídlo Horymírovo mermomocí v samé vsi vypátrati usilovali), nevádí docela, neboť dosud máme toho důkazy, že hradové a zámky stejného nazvání od měst i osad až na půl hodiny vzdáleny leží.²⁷⁾ Hájek²⁸⁾ klade hrad neumětelský určitě polohou: „Horymír, muž statečný a velmi opatrný, kterýž měl své sedění mezy místem Berounem a Příbramí pod horami, jenž slovou Ousyny, na hradie řečeném Neumietel.“²⁹⁾ Dnešní vrch Košík skutečně leží tak, jak Hájek popisuje, pod Housinami (Housinou).³⁰⁾

Co se tvaru a úpravy tvrže dotýče, srovnává se úplně s tvrží na Ostrém, jediné podle tvaru povrchu jinak položena jest; to však neruší podobnosti jejich nijak, poněvadž zde byla příroda nápomocnější. K tvrzišti svrchu již popsanému, do něhož vjezd od severovýchodu vedl, nemáme čeho více doložití, leč že se tu prý na něm někdy studna odkryla, avšak pro nahodilé neštěstí zase zasypána byla. Kde se však tato zde nalezala, zdali na prostoru „na křehově“ zvaném, či někde po straně, o tom se ničehož více neví. Nalezeno v místech těchto do toho času, mimo železné ostruhy a podkovy, nebylo ničehož. Avšak opodál obce, asi 400 kroků od panského dvora, na planině k Libochovicům nalezeny byly r. 1864 české denary.³¹⁾

²⁵⁾ Košík čili původně koš zachovalo se kmenem v slově košár, což znamená opletené nebo opláňované místo, zejména stáje pro dobytek pod širým nebem, a s tím by snad jakási opletená ohrada z pozdější doby souvislost mítí mohla, jakož i hojná jména míst po vlastech slovanských: Košetice, Košovice; Košice s tvrží, na Slovensku: Košík tvrz u Jičina, Košín, Košíře, Košov, Košovice (Košumberk) atd.

²⁶⁾ Na př. Na psárské hoře hrad Vyšehrad; na svienské hoře hrad pražský; na Vavelu hrad Krakov; na vrchu Chlumci město Hradec Králové; a doposud stávající na Malé Skále hrad Vranov nad Jizerou a j. v.

²⁷⁾ Na př. hrady: Zbiroh, Žebrák a j.

²⁸⁾ Hájkova kronika I. 46 k r. 846.

²⁹⁾ O dobrém zpravení Hájkově, co do položení a kladení míst srovnej Herm. Jireček: Běh kolonizace české. V Pam. II. str. 365 pod čar. 4.

³⁰⁾ Jméno nynější osady „Neumětely“ může se vždy považovati za mladší nežli slovo „Neumětěl“, a znamenalo by, že se v nynějších Neumětelích usadili lidé z někdejší tvrže nebo hradu, vůbec z někdejšího sídla „Neumětěl“ nazvaného; jako na př. Budýň a Budýňany a p.

³¹⁾ Srovnej str. 107.

Hradiště skřípelské.³²⁾

Uprostřed cesty ze Skříple do osovského cukrovaru vystupuje z úplné pláně pravidelný čtverhran náspový, na první pohled reduté se podobající. Oko, polohy nezkušené, mělo by týž za nějaké rybníště; avšak obecný lid místu tomu říká „na šancu (šancích *us.*)“. Obejdouce je, vstoupíme do vnitř východním úhlem *A*,³³⁾ skrze který někdejší majitel se o vjezd do hradiště toho probořením valů pokoušel.³⁴⁾ Rozhledneme-li se uvnitř po divném tom hradišti podoby badateli po památkách pravěkých neobyčejně a téměř cizí, zpozorujeme, že dno jeho nad vedlejší planinu jest vyvýšeno, čímž ovšem důmínka o někdejším rybníku zde ihned se vyvrací; ostatně jest uvnitř jako vně všude stejně rovnými náspy obeháno.

Obejdeme-li je po valech, shledáme tyto rozměry:

Násep	má výšky vně	vnitř	šíře na úpatí	délky
AB	2·6 m.	1·5 m.	11·2 m.	105 m.
BC	2·75 „	1·6 „	10— „	125 „
CD	2·36 „	1·6 „	11— „	105 „
DA	2— „	1·9 „	12— „	125 „

Příkop	se strany poli	hloubka	šířka
AB		1·5 m.	6·2 m.
BC		nepatrná	6— „
CD		—	10— „
DA		1— m.	11— „

Při pohledu na tyto valy seznáme ihned, že násep BC jest nejzachovalejší a DA nejméně zachovalý. Původní rozměr valů těch byl by průměrně tento: výše vně 2·75 m. a uvnitř 1·6 m., šíře na úpatí 10 m. a na hřbetě jejich asi 2 m.

Na severozápadní straně valu BC vybíhal z něho jiný val *xy* v délce 68 m. (asi 20 m. nížeji pod úhlem C směrem k severu), jehožto záhyb ještě u *Z* z tupého úhlu rovnoběžně s valem BC se nalezal. K jakému účelu tuto položen byl, nelze více se domyslit; snad to bylo začaté dílo k rozšíření původní ohrady, nebo druhdy nějaké předhradí čili záhrada, o čemž už nyní se ničehož určitého nedovíme.³⁵⁾ Dnes ho už vůbec není.³⁶⁾

Plocha, kterou dnešní náspy ve čtverhranu svém délkou 460 m. obhánějí, obnáší 131·25 (2·377 jitra).³⁷⁾ Náspy pak obsahu 3800 kr. m. spolu s valem, někdy *xy*, 800 kr. m. obsahujícím, drží dohromady 4600 kr. m.³⁸⁾

³²⁾ Nazývám je tak po příslušenství jeho půdou ku Skřípli (okr. hořovický).

³³⁾ Srov. půdorys. Tab VI, obr. 5.

³⁴⁾ Než přestal na tom, poněvadž jen přes nejkrásnější svou louku k němu se dostatí mohl.

³⁵⁾ Podobný val na způsob cesty probíhá také dvoje předvalí na hradišti kravařském u Domažlic. Srov. Vocel Pravěk str. 433, půdorys.

³⁶⁾ Objeviv hradiště to r. 1863, našel jsem násep ten ještě až k vyznačenému na půdorysu stromku zachovalý, ani právě po něm s pole u vnitř hradiště se nalezajícího obilí vozili. Dnes už na někdejším jeho sjezdu jest vjezd u *x* k témuž účeli probořen. Ostatně ohrada ta i jiným nehodám neušla. Neboť jedva probořili úhel jeho u *A*, rozmetali též násep *xy* všecken, a počali se také náspem *CD* do něho dobývati, z čehož ale zase sešlo; na to na nároží jeho u *D* slídili po stavebném kameni, a tu mu ubrali zase cíp, kdežto nyní rýpají v samém hradišti u *a*. A tak hlodají na něm ustavičně, až všecko rozházejí.

³⁷⁾ Tudíž je hradiště toto 48krát menší než plešivecké.

³⁸⁾ Nynější majitel hradiště toho měl v úmyslu veškeré valy jeho rozházeti a odveztí, než přestal na pouhém úmyslu. Tázaje

Co se názvů míst Skříple a Osova dotýče, pochybovati nemůžeme o ryze slovanském původu jejich;³⁹⁾ a dlužno klásti obé do předhistorické doby naší vlasti, o čemž svědčí zvláště zdejší nálezy.⁴⁰⁾

Nejzajímavější při hradišti skřípelském jest zajisté položení jeho do pravidelného čtverhranu,⁴¹⁾ avšak diviti

se mne po možnosti snešení jich a práci s tím spojenou, vypočetl jsem mu tuto na měsíc pro 63 lidí nákladem 1520 zl. bez povozův. Souhlasil úplně, neboť prý sám na zkažení náspu *xy* pracoval deset let.

³⁹⁾ Skřípel (snad někdy Chřípel) jest nazvání, které v různých tvarech se po Čechách objevuje, jako: Skřípová v Loketsku, Skřípská čili Křípská, Chříbská, Chřepice, Křepice v Prachensku i v Plzensku. Chřepiny v Čáslavsku a j. v. — Osov, Vosov, Vosné, Osova na Moravě atd.

⁴⁰⁾ Nálezy zde a v okolí objevené přicházejí pod jmenem blízkého Osova, a jsou to předměty bronzové i kamenné. Nejkrásnější kus, kamenný mlat z černého hadce shotovený a 27 cm. dlouhý, který při stavbě osovského cukrovaru nalezen byl, odevzdal jsem sbírce p. JUDra. Štěpána Bergra v Praze.

⁴¹⁾ Podobné hradiště nalezá se u Mistelbachu v Dolních Rakousích; viz Mittheilungen der anthropolog. Gesellschaft. Wien 1875 B. V. S. 225.

se tomu netřeba, neboť v rovině zdejší není nižádného vhodného místa, o které by se potřebná ohrada jednak opírali a jinak užitečněji položití mohla. Příkopy, z nichž země k náspům brána byla, jsou podle nahodilosti polohy půdy utvořeny, a hlubina jejich zároveň k pevnosti a nepřístupnosti náspův použita. Také zvednuté dno hradiště zasluhuje povšimnutí, neboť k bránění valů značně napomáhalo. Že i zde valy druhdy oplaňkovány býti musily, netřeba snad zvláště dokládati.

Co se bližších proskumův dotýče, dlužno toliko podotknouti, že u vnitř hradiště dotud ničeho nalezeno nebylo, ovšem snad jen za tou příčinou, že o výskum archaeologický nikdo se zde ještě nepokusil. Toliko u *x*, kde val nyní probořen jest, náhodou se přišlo na dně na silnou vrstvu popele s drobty uhlíčovými promíchanou, což zajisté vyzývá k důkladnému místa toho proskoumání.